

Kan man ta patent på raps?

Bengt Nilsson, sekr. i Stiftelsen i Svensk Oljeväxtforskning.

En konflikt som har pågått i flera år mellan en bonde, Percy Schmeiser, från Saskatchewan i Kanada och ett genteknikföretag, Monsanto, från USA har nu nått Kanadas högsta domstol. Domstolen kommer att avgöra om Monsanto hade rätt att i enlighet med Kanadas patentlagar patentera en högt utvecklad levande organism nämligen utsädet av en rapssort.

Monsanto har ändrat på en gen i raps för att göra plantorna resistent mot företagets herbicid Roundup. Sorter med denna egenskap går under beteckningen Roundup Ready.

Högsta domstolen kommer också att avgöra om Percy Schmeiser hade rätt att utnyttja utsäde av den modifierade rapsen utan att betala licens till Monsanto och om det har någon betydelse att, som han säger, det ursprungliga utsädet flög oinbjudet in på hans marker.

Domens utslag kommer att sträcka sig långt förbi Percy Schmeiser. Förutom att definiera Kanadas patentlagar kommer det

att reda ut frågan om ansvaret för en genetiskt modifierad organism som kan spridas med vinden.

Inte betalt licensen

Percy Schmeiser har 560 hektar mark i Bruno, Saskatchewan. Han stäms av Monsanto för att han 1997 odlade raps med deras skyddade gen och skördade utsäde för att så 1998 utan att meddela och betala en licensavgift på \$ 37 per hektar till Monsanto. Percy Schmeiser hävdar att frön hade blåst in på hans egendom från en grannes fält eller från en passerande lastbil lastad med skörd av Monsanto's skyddade sort. Han har därefter genom att spruta Roundup på en

► del av fältet upptäckt att plantor som överlevde var resistenta mot Roundup och från dessa skördade han utsäde. En federal domstol fällde Percy Schmeiser 2001 och slog i sitt beslut fast att när han sådde utsädet visste han eller borde han veta att det var Roundup Ready och att han borde ha kontaktat Monsanto.

En appellationsdomstol fastställde domen 2002.

Patent har flera syften

Om Percy Schmeiser medvetet utnyttjade patenterat utsäde från Monsanto är det klart att han skall förklaras skyldig att betala den licensavgift som redan betalats av tusen andra odlare i Kanada som använder Roundup Ready raps. Idén med patent är inte endast att uppfinnare skall avslöja detaljer i sin uppfinning, den skall också uppmuntra företag att framställa nyttiga produkter genom att försäkra att om produkten är framgångsrik skall de kunna tjäna pengar på den.

Om det är som Percy Schmeiser säger att de ursprungliga fröna flög in på hans ägor och att han skördade plantorna som utsäde sedan han noterat att de var resistenta mot herbicider då är saken lite mer komplicerad. Kan Monsanto kräva ersättning för utsäde som inte har bjudits ut till försäljning utan som är resultatet av en odlares försök att odla raps som är resistent mot herbicider?

Expertgrupp ger råd

Man kan hävda att även om ursprungsutsädet hamnade på åkrarna utan hans medhjälp så drog Percy Schmeiser på sig en skuld till Monsanto då han medvetet skördade utsäde för nästa års gröda. Även här är emellertid läget osäkert. Kanadas Biotechnology Advisory Committee, en expertgrupp som tillsatts för att ge råd till det kanadensiska parla-

mentet i bioteknologiska frågor, rekommenderade år 2002 att odlare skulle få lov att skörda frön från en tidigare gröda bestående av patenterade plantor utan att betala ny licens till patentägaren.

Detta förminskar emellertid på ett oskäligt sätt värdet på ett patentskydd. Om det är ett lagligt patent på utsädet som säs bör företaget ha möjlighet att kräva en licensavgift i enlighet med det skrivna licensvillkoret varje gång utsäde av sorten säs oberoende av generation.

Harvardmusen

Knäckfrågan är om det var rätt att bevilja Monsanto patent i Kanada på Roundup Ready raps. År 2002 slog högsta domstolen fast att Harvardmusen, en mus som hade förändrats med genteknik för att utveckla cancer för medicinsk forskning, inte kunde patenteras i Kanada. Rätten drog slutsatsen att parlamentet då den definierade "uppfinning" i patentlagen år 1867 inte avsåg att inkludera högre livsformer. Högsta domstolen slog fast att om parlamentet ville tillåta

patent på dessa livsformer måste lagen ändras för att säga detta tydligt.

Vad ska skyddas?

Percy Schmeisers argument är att raps är en högre livsform och att Monsanto inte skulle ha beviljats patent. Monsantos argument är att de har patent på en förändrad gen och inte på hela plantan trots att genen är överallt i hela plantan. Man ifrågasatte högsta domstolens utslag från år 2002 angående Harvardmusen och fann den avvikande meningen hos minoriteten av domarna mer övertygande: Dvs. att den viktiga frågan är inte om parlamentet avsåg att inkludera Harvardmusen eller högre livsformer eller genteknologi generellt i patentlagstiftningen, utan om parlamentet avsåg att skydda uppfinningar som inte kunde förutses vid tiden för Kanadas födelse.

Viktig principfråga

Minoriteten av domare ville bevilja patent då de ansåg att det är klart att patent kan beviljas på sådana modifierade organismer som Roundup Ready raps. Det finns ett allmänt intresse för att stödja genteknologisk forskning antingen om (så som med Harvardmusen) den leder till lindring av cancer hos människor eller (som med den här rapsen) om den hjälper odlarna med grödorna.

Om högsta domstolen jämför sitt utslag om Harvardmusen med frågan om Monsantos raps bör parlamentet ändra patentlagen för att täcka alla nya nyttiga uppfinningar, inklusive genetiskt modifierade icke mänskliga högre livsformer med undantag för områden som samhället förbjuder.

Vad beträffar priset på utsäde – vem skall betala – alla Kanadas rapsodlare kommer ängsligt att kika över domstolens axel för att få besked. ■